

УДК 78:82.09(477.82)

А. Ю. Комзюк,
студентка Волинського коледжу культури і мистецтв імені І. Ф. Стравінського;
О. І. Коменда,
кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії, теорії мистецтв
та виконавства ВНУ імені Лесі Українки

Музика у формуванні особистості Лесі Українки (1871 – 1891 роки)

Розкривається вплив народної та класичної музики на формування особистості Лариси Косач, на образний, жанровий зміст, лексику, фонетичні та композиційні особливості її поезії та драматичних творів.

Ключові слова: *Леся Українка, Микола Лисенко, народна творчість, волинський фольклор.*

Komziuk A. Yu., Komenda O. I. Music in the Formation of Lesia Ukrainka's Personality (1871–1891).

The influence of folk and classical music on the formation of Lesia Ukrainka's personality is revealed, as well as the figurative, genre content, vocabulary, phonetic and compositional features

of her poetry and dramatic works.

Key words: *Lesia Ukrainka, Mykola Lysenko, folk art, Volyn folklore.*

Постановка наукової проблеми. Особистість «представляє собою стійку психологічну структуру, яка поєднує психологічні та поведінкові особливості людини і визначається тим, що вона знає, цінує, що і як створює, з ким і як спілкується, якими є її потреби, і як вона їх задовольняє» [5, с. 27]. Особистість характеризують системні зв'язки між її властивостями [9, с. 31], індивідуальна «переробка зовнішніх впливів» [1, с. 15]. Розвиток особистості обумовлює «комплекс актуальних форм діяльності і спілкування» [8, с. 394].

Формування особистості – складний процес, який розпочинається з дитячого віку і в якому велику роль відіграють дитячі враження, оточення, події, середовище, інтереси тощо [2, с. 34–35]. Загальноприйнятою є думка про те, що дитячі враження більше, ніж інші, впливають на виникнення тих чи інших прагнень, бажань, потреб, розвиток мотивацій, утворення ціннісної системи особи тощо.

На особливу увагу заслуговує вивчення періоду дитинства у тих великих і видатних особистостей, які увійшли до пантеону національної культури. Адже поряд з індивідуальними властивостями в них можна простежити й ті ознаки і риси, які, з одного боку, допоможуть привідкрити секрети ментального коду нації, з іншого – сприяти розумінню й усвідомленню феномену геніальності. З цих міркувань формування Лесі Українки в дитячі та юнацькі роки, особливо вплив музики, вбачаємо

дуже важливим аспектом роботи науковців Волинського краю.

Огляд літератури. Існує чимало наукових праць та джерел, зробивши огляд яких, можна дізнатися про вплив музики на формування особистості Лесі Українки. Наприклад, у статті У. Стецюк «Фольклорно-етнографічні інтереси Лесі Українки» [11] розкрито особливості процесу збирання нею народних пісень та подальшого використання у творах. У праці Т. Данилюк-Терещук «Народні пісні до танцю в записках Лесі Українки» [3] висвітлено збирання Лесею вже окремого жанру суто танцювальних пісень. У праці П. Павлюченко та Н. Цюпи «Вплив народнопісенної творчості на формування мистецького світогляду Лесі Українки» [7] розглянуто паралелі між збирацькою роботою й авторською творчістю. У статті Л. Семенюк «Фольклоризм творчості Лесі Українки: теоретичний аспект» [10] вказані взаємозв'язки показано на рівні лексичних, синтаксичних, семантичних особливостей поезії геніальної волинянки; у статті М. Наєнка «Музика як модус поетичної еволюції Лесі Українки» [6] осмислено своєрідність музичної образності її поезій. Проте в жодній з них не сфокусовано увагу на впливі музики на формування особистості поетеси.

Виклад основного матеріалу. Дитинство Лесі Українки пройшло на Волині. Від народження до восьмирічного віку вона разом з батьками мешкала у Звягелі (з 1795 року Новоград-Волинський). Із цим містом були пов'язані її найбільш ранні естетичні враження. Вона зростала без гувернерів, натомість

жила в оточенні народного мистецтва казок, легенд, пісень, танків, народних звичаїв та обрядів, любила слухати пісні та вміла їх співати.

Любов до народної пісні, ставлення до неї як до дуже цінної нематеріальної спадщини і зразка наукового дослідження Леся перейняла від найближчих своїх рідних матері, Ольги Косач, дядька Михайла Драгоманова, друга сім'ї Миколи Лисенка, Михайла Старицького та інших. Особливо корисним було спостереження за процесом запису народних пісень від гурту місцевих селян, які організувала Ольга Косач спільно з Миколою Лисенком. Ольга Косач-Кривинюк, молодша сестра Лесі, зазначала, що серед перших прочитаних Лесею книжок були томи праць Павла Чубинського з казками та піснями.

Невід'ємною складовою виховання Лесі була гра на фортепіано, відвідування концертів і театральних вистав, влаштування домашніх спектаклів з музикою. Першою вчителькою музики Лариси Косач була її тітка Олександра, а згодом вона навчалася у дружини Миколи Лисенка Ольги О'Коннор. Але у 12 років Лесі зробили операцію на руці, і її мрія бути піаністкою стала нездійсненою. Проте продовжувала грати для себе, переливаючи свою любов до інструмента в геніальні поетичні рядки. «Коли я смуток свій на струни клала, / З'являлась ціла зграя красних мрій, / Веселкою моя надія грала, / Далеко линув думок легкий рій. / Розстаємось надовго ми з тобою! / Зостанешся ти в самоті німій, / А я не матиму де дітися з журбою... / Прощай же, давній, любий друже мій!» (З елегії «До мого фортепіано») [12].

Наділена тонким відчуттям музичальності, Леся сама почала записувати не лише тексти, а й мелодії пісень. Цікаво, що для цього вона спочатку добирала мелодії на фортепіано, а потім фіксувала їх на нотному стані. Перші такі записи здійснено в с. Жабориці на Звягельщині, пізніше в Луцьку, куди Леся переїхала разом з батьками навесні 1879 р. (зокрема, баладу про бондарівну).

Живучи з 1881 р. в с. Колодяжному Ковельського повіту, Леся вивчала народні пісні, легенди, перекази, вірування, які згодом відбилися в образному колі її власної творчості. Особливе враження на неї справили розповіді дядька Лева із с. Скулин Ковельського повіту «про всяку лісову, водяну, польову силу».

Із кінця 80-х років Леся Українка почала цілеспрямовано займатись збиранням та вивченням народної творчості, зокрема, пісень. Вона збрала два великі зошити – записи текстів з нотами, які передала М. Лисенку. Завдяки К. Квітці пізніше вони потрапили у Волинський краєзнавчий музей [4].

Отже, про вплив музики на формування особистості Лесі Українки свідчать такі факти:

1) її зростання в оточенні освічених, національно свідомих людей, які розуміли значення і цінність українського і, зокрема, волинського фольклору, практично займалися його збереженням збиранням, фіксацією, популяризацією (О. Косач, М. Драгоманов, М. Лисенко та інші);

2) виховане бажання Лесі слухати народні пісні, вміння їх співати, підтверджені численними фактами (спостереженнями за їх записом, свідчення очевидців матері, сестри та інших, власні записи та нотації українського фольклору – рукопис з Волинського краєзнавчого музею);

3) читання наукової літератури (праці П. Чубинського), присвяченої дослідженню народних пісень;

4) опанування гри на фортепіано та виховання смаку до музикування (відвідування концертів класичної музики, влаштування домашніх концертів і музичних спектаклів) як інший, академічний напрям захоплення Лесі музикою;

5) вплив народної і класичної музики на образний зміст (сюжети, введення пісенних текстів та інструментальних мелодій у твори), жанровий зміст (елегія та ін.), лексика (назви пісень, інструментів сопілка і под.), фонетичні та композиційні особливості поезії і драматичних творів Лесі Українки («Лісова пісня», «До мого фортепіано» тощо).

Отже, зі сказаного випливає:

1) поведінку Лесі дитячого та особливо юнацького віку визначало захоплення і шанобливе ставлення до українського фольклору, фортепіанної та – ширше – академічної, класичної (європейської) музичної культури;

2) спілкування з музикою в її фольклорно-національному та класично-європейському вимірах становило для Лесі потребу, яка вимагала її щоденного задоволення в різних доступних формах;

3) «комплекс актуальних форм діяльності і спілкування» Лесі, пов'язаних з музикою, який зумовлював її розвиток як особистості, включав пізнавальну (читання про музику, спостереження за процесом запису пісень, слухання концертів, перегляд вистав) та практичну (спів пісень, гра на фортепіано) форми музикування;

4) індивідуальна «переробка зовнішніх впливів» відбувалася в Лесі як у ранніх творчих спробах (вірш «Надія», наприклад, що містить ознаки стилізації народнопісенного вірша), так і в творах різних жанрів зрілого періоду творчості.

Висновки. Вищевикладене доводить, що музика як вид мистецтва була важливим компонентом формування дитячих вражень Лесі Українки, впливала на виникнення її естетичних прагнень, бажань, потреб, розвиток мотиваційної системи, формування інтересів, утворення ціннісних основ особистості,

співзвучних системі поглядів української інтелігенції кінця XIX початку XX століть.

Цілком імовірно припущення про те, що музичні ідеї Лесі Українки, виразно національні за генезою, виконували роль не лише явних, відкритих елементів її художньо-світоглядної системи й творчості,

але водночас прихованих знаків і символів, актуальних у європейській літературі модернізму, що потребують для їх прочитання широкої і різнобічної освіченості й ерудованості. Тож прочитання та інтерпретація їх власне музичних сенсів ще попереду.

Література

1. Бехтерев В. М. Психологическое определение личности. *Психология личности в трудах отечественных психологов* / сост. В. В. Куликов. Санкт-Петербург; Москва; Харьков; Минск: Питер, 2000. С. 15–17.
2. Білас О. І. Композиторський стиль як чинник художньої цілісності драматичного спектаклю (на прикладі музики А. Кос-Анатольського та В. Камінського до вистав Національного академічного українського драматичного театру імені Марії Заньковецької): дис. ... канд. мистецтв. 17.00.03; ЛНМА ім. М. В. Лисенка. Львів, 2018. 236 с.
3. Данилюк-Терещук Т. Народні пісні до танцю в записах Лесі Українки. *Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості*. 2012. Квітень. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/NarPisniDoTancju.html> (дата звернення: 29.07.2020).
4. Іваннікова Л. Леся Українка: невідома фольклористка. *Етнографія*. URL: <http://ethnography.org.ua/content/lesya-ukrayinka-nevidoma-folklorystka> (дата звернення: 29.07.2020).
5. Копець Л. В. Психологія особистості. Київ: Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2007. 458 с.
6. Наєнко М. Музика як модус поетичної еволюції Лесі Українки. С. 196–205. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17773/13-Naenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 27.07.2020).
7. Павлюченко П., Цюпа Н. Вплив народнопісенної творчості на формування мистецького світогляду Лесі Українки. *Young Scientist*. 2018. № 1 (53). С. 681–683. URL: <http://molodyycheny.in.ua/files/journal/2018/1/159.pdf> (дата звернення: 29.07.2020).
8. Петровский А. В. История и теория психологии: в 2 т. Т. 1. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. 416 с.
9. Рыбалко Е. Ф. Становление личности. *Социальная психология личности*. Ленинград: Знание, 1974. С. 20–31.
10. Семенюк Л. Фольклоризм творчості Лесі Українки: теоретичний аспект. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2974/3/6703.pdf> (дата звернення: 29.07.2020).
11. Стецюк У. Фольклорно-етнографічні інтереси Лесі Українки. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2009. 14 лют. URL: http://prymak.blogspot.com/2009/02/blog-post_2780.html (дата звернення: 29.07.2020).
12. Щукина І. Світ музики Лесі Українки. *Український формат*. 2014. № 11. С. 49. URL: <https://mvdruk.kiev.ua/wp-content/uploads/2014/11> (дата звернення: 29.07.2020).

УДК 391:82.09(477.82)

А. М. Українець,

старший науковий співробітник КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей»
Рівненської обласної ради, заслужений працівник культури України

Внесок Олени Пчілки та Лесі Українки в дослідження народного одягу волинян

Key words: ethnography, Volyn folk clothing, Ukrainian folk ornament, Volynians, Polishchuks.

Розглядається вклад Олени Пчілки та Лесі Українки у вивчення українського народного одягу, зокрема волинян і поліщуків. Детально характеризуються особливості буденного і святкового жіночого та чоловічого вбрання, його крій, орнаментика.

Ключові слова: етнографія, волинський народний одяг, український народний орнамент, волиняни, поліщуки.

Ukrainets A. M. The Contribution of Olena Pchilka and Lesia Ukrainka to the Study of Volyn Folk Clothing.

The article deals with the contribution of Olena Pchilka and Lesia Ukrainka to the study of Ukrainian folk clothing, in particular of Volynians and Polishchuks. The features of everyday and festive women's and men's clothing, its cut and ornamentation are characterized in detail.

У XIX ст. в Україні почала зароджуватися етнографічна наука. Перші дослідники етнографії рідного народу звертали увагу, в першу чергу, на усну

творчість, звичаї та обряди. Тому вишивка залишалася на той час маловивченою, хоча, за висловом Олени Пчілки, «естетичний бік нашої орнаментики оцінений